

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

МІСЮРА Лілія Юріївна - викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство Інституту підвищення кваліфікації прокурорів Національної академії прокуратури України

УДК 343.13

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4989-9574>

В научной статье исследовано теоретические и практические аспекты деятельности прокурора на этапе проведения осмотра места происшествия в ходе досудебного расследования уголовных правонарушений против окружающей среды. Особое внимание уделяется особенностям участия специалистов в проведении этого следственного (розыскного) действия. Раскрыт вопрос о наложении ареста на изъятые в ходе осмотра места происшествия вещи и предметы, имеющие значение для уголовного производства.

Ключевые слова: уголовное производство, досудебное расследование, прокурор, уголовное правонарушение против окружающей среды, осмотр места происшествия.

Постановка проблеми

Практика свідчить, що проведення огляду місця події в ході досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, з огляду на їх специфіку, викликає значні труднощі як у слідчого, так і прокурора, часто супроводжується помилками та недоліками. Зокрема, розповсюдженими є випадки несвоєчасного, неповного та неякісного огляду місця події, а також порушення процедури відбору зразків для проведення експертизи у цій категорії справ.

Прогалини, пов'язані з неякісним оглядом, усунути на подальших етапах розслідування буває досить складно, оскільки з часом обстановка неминує змінюється, а сліди зникають [1, с. 58].

Пасивність процесуальних керівників у цій специфічній категорії кримінальних проваджень не сприяє підвищенню якості досудового розслідування, адже нерідко виникають ситуації, за яких інтереси досудового розслідування вимагають особистої участі або безпосереднього проведення огляду місця події прокурором.

Стан дослідження

Вагомий внесок у розробку наукових положень із зазначеної тематики зробили такі вчені, як В.І. Алексєйчук, О.Я. Баєв, В.П. Бахін, В.І. Громов, Н.В. Карпенко, Н.І. Клименко, С.О. Книженко, В.О. Коновалова, В.Т. Малярєнко, Л.Д. Скільська, М.Ф. Сокиран, Л.Л. Стасюк, І.В. Рогатюк, А.В. Столітній, Н.М. Татарин, С.О. Тіщенко, В.В. Топчій, Д.О. Турчин, М.Л. Цимбал, В.І. Цимбалюк, І.М. Якимов та інші. Однак, недостатньо дослідженими залишаються окремі питання здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень проти довкілля на етапі проведення огляду місця події.

З огляду на викладене, **метою** статті є висвітлення теоретичних та практичних аспектів діяльності прокурора на етапі проведення огляду місця події в ході досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Виклад основного матеріалу

Першочерговою слідчою (розшуковою) дією у кримінальних провадженнях у сфері довілля, яка дозволяє отримати максимум першоджерельної інформації щодо вчиненого кримінального правопорушення та має визначальне значення для подальшого проведення досудового розслідування є огляд місця події.

Місцем вчинення кримінального правопорушення проти довілля може бути як відкрита територія (у випадках забруднення чи знищення природних об'єктів), так і закрита територія (наприклад, підприємств, будівель, портів, станцій, транспортних засобів тощо).

Питання проведення огляду місця події регламентовані положеннями ч. 3 ст. 214, ст.ст. 223, 233-237 Кримінального процесуального кодексу України [2] (далі – КПК України).

Під час огляду місця події відбувається дослідження матеріальної обстановки шляхом безпосереднього особистого її сприйняття слідчим або іншими учасниками огляду для виявлення, фіксації і вилучення різних слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування механізму події та інших обставин, які мають значення для розслідування [3, с. 118]. Огляд місця події є необхідним в усіх випадках, коли обставини справи дозволяють припускати, що там можуть бути виявлені речові докази, зміни в навколишній обстановці, інші сліди злочину [4, с. 21].

З огляду на викладене, виїзд прокурора на місце події сприятиме раціональній організації його огляду та забезпеченню дотримання вимог закону при проведенні даної слідчої (розшукової) дії.

Огляд місця події, як і будь-яка інша слідча (розшукова) дія, вимагає попередньої підготовки, яка включає не лише оперативний збір інформації, використання якої сприятиме її якісному проведенню (наприклад, щодо меж, цільового призначення та власників забрудненої земельної ділянки), але і вирішення інших організаційних питань. Прокурор вирішує питання про необхідність залучення понятих, спеціалістів відповідного профілю та інших осіб, залежно

від обставин справи, для участі у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії.

Участь понятих у проведенні огляду місця події у кримінальних провадженнях у сфері довілля, за винятками здійснення безперервного відеозапису, є бажаною. Практика свідчить, що сторона захисту в більшості кримінальних проваджень цієї категорії, в яких підозрюваний не визнає свою вину у вчиненні кримінального правопорушення, заявляє про недотримання вимог кримінального процесуального закону під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії. У свою чергу, допит понятих, як свідків щодо учасників, процедури, змісту та результатів проведення огляду місця події, сприятиме правильному вирішенню судом питання про допустимість та достовірність доказів, отриманих у ході його проведення.

У ході розслідування кримінальних проваджень у сфері довілля під час проведення огляду місця події в більшості випадків виникає потреба застосування спеціальних знань. Як приклад, відбір зразків ґрунту для подальшого проведення експертного дослідження повинен проводитись з дотриманням правил Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 [5].

Участь спеціаліста під час огляду не означає, що слідчий усувається від безпосереднього дослідження обстановки місця події [6, с. 29-30], а спеціалісти виявляють, фіксують і вилучають сліди та інші об'єкти самостійно без участі слідчого [7, с. 5].

Як слушно зазначає О.В. Нарожна, мета консультаційної діяльності спеціалістів полягає в передаванні слідчому інформації, яка дозволяє правильно орієнтуватися в специфічній обстановці, зрозуміти характер події, правильно описати в протоколі огляду стан та особливості механізмів, природних об'єктів. Спеціаліст здійснює допомогу в формулюванні питань при призначенні експертизи, у вилученні об'єктів, що мають доказове значення, висловлює свої судження про механізм та причини утворення тих чи інших слідів, сприяє висуванню обґрунтованих версій [8, с. 128].

Відповідає вимогам кримінального процесуального закону практика, за якої огляд місця події проводиться слідчим, прокурором самостійно, а спеціаліст надає консультації та безпосередню технічну допомогу (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) при його проведенні. Варто зазначити, що діяльність спеціалістів у ході проведення огляду місця події повинна бути зафіксована в протоколі, складеному за результатами проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

До огляду місця події також може бути залучено спеціалістів науково-експертних установ, контролюючих органів (екологічної інспекції, агентства водних ресурсів, агентства лісових ресурсів, агентства рибного господарства, служби геології та надр, служби з питань геодезії, картографії та кадастру, агентства з управління зоною відчуження, архітектурно-будівельної інспекції, інспекції ядерного регулювання, служби з безпеки на транспорті, служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, служби з питань праці, служби з надзвичайних ситуацій тощо), а також співробітників підприємств, установ, організацій, за умови підтвердження ними факту володіння спеціальними знаннями у відповідній сфері.

Наприклад, у кримінальних провадженнях, що розпочинаються за фактом незаконного видобування піску шляхом намивів, доцільно залучати спеціалістів водолазної служби, які з використанням сертифікованих вимірювальних приладів – ехолотів, надають практичну допомогу в дослідженні глибини, структури та рельєфу дна водойми, з якої здійснювався незаконний видобуток піску. Спеціалістів у сфері геодезії залучають для визначення точних меж земельної ділянки, що стала предметом злочинного посягання. При цьому, факт наявності в інженера-геодезиста спеціальних знань буде підтверджуватись сертифікатом, відомості про отримання якого повинні вноситись до Державного реєстру сертифікованих інженерів-геодезистів, які отримали кваліфікаційний сертифікат.

За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень у сфері довкіл-

ля, можна констатувати, що в більшості досліджуваних матеріалів огляд місця події проводився слідчим або прокурором самостійно, без залучення відповідних спеціалістів. Вказана ситуація обумовлена тим, що залучення спеціаліста до участі у проведенні слідчих (розшукових) дій викликає ряд складнощів, що зумовлені не лише їх завантаженістю, але і відсутністю будь-якого нормативно-правового регулювання.

Враховуючи зазначене, вважаємо за доцільне прийняти міжвідомче положення, яке б регламентувало як порядок та строки залучення спеціалістів, так і інші питання взаємодії органів досудового розслідування з органами державної влади та місцевого самоврядування.

Спеціалісти, які були залучені до проведення огляду місця події, можуть провести розрахунок шкоди, заподіяної державі внаслідок вчинення кримінального правопорушення, що долучається до протоколу огляду місця події. Разом з тим необхідно пам'ятати, що вказаний розрахунок не матиме доказового значення – лише консультативне (ст.ст. 71, 93, 99 КПК України).

У деяких випадках до участі в огляді місця події також доцільно залучати свідків-очевидців події. Так, у всіх випадках огляду підприємства-забруднювача участь у ньому повинні брати відповідальні представники адміністрації (керівники структурних підрозділів, технологи) або власники підприємства [9, с. 132].

Окремої уваги прокурора потребує питання необхідності накладення арешту на вилучені в ході огляду місця події речі та предмети, які мають значення для кримінального провадження. Так, С. Смоков та Д. Лісніченко акцентують увагу на тому, що недоцільно вважати вилучені в ході огляду місця події речі та предмети, що мають значення для кримінального провадження, тимчасово вилученим майном, а також не потрібно вирішувати питання про накладення арешту на таке майно, мотивуючи це відсутністю відомостей про перебування вилучених предметів і речей у чийсь власності на момент проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Автори вважають необхідним вирішувати лише питання приєднання вилу-

чених речей до матеріалів кримінального провадження як речових доказів [10, с. 165].

Не погоджуємось із вказаним твердженням, оскільки в разі, якщо вилучені в ході огляду місця події речі та предмети підпадуть під ознаки тимчасово вилученого майна, що передбачені ч. 2 ст. 167 КПК України, у слідчого, прокурора виникає обов'язок не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна звернутись до слідчого судді з клопотанням про накладення арешту на майно, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено (ч. 5 ст. 171 КПК України), незалежно від того, чи визнано вилучене майно речовими доказами.

Слушною є позиція Ю.М. Мірошніченка, який вважає недоцільним накладати арешт на сліди кримінального правопорушення або всі без винятку предмети, на яких вони збереглися. Погоджуємось, що критерієм для вирішення питання про накладення арешту на майно має бути приналежність його до речей у розумінні ст. 179 ЦК України, згідно з якою річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Продовжуючи зазначену думку, В.І. Галаган та Н.С. Моргун справедливо вказують, що вилучені сліди злочину або предмети матеріального світу, які не наділені корисними властивостями, що мають сліди злочину, не можуть вважатися тимчасово вилученим майном та піддаватися арешту [12, с. 165].

Варто акцентувати, що незаконною є практика звернення слідчих, прокурорів до слідчих суддів з клопотаннями про надання тимчасового доступу до речей і документів, що мають статус тимчасово вилученого майна.

Наприклад, ухвалою Глибоцького районного суду Чернівецької області від 23 червня 2018 року у кримінальному провадженні за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 240 КК України надано тимчасовий доступ до безпосереднього знаряддя вчинення кримінального правопорушення – вантажного автомобіля, вилученого 21 червня 2018 року під час проведення огляду місця події у с. Верхні Синівці, Глибоцького району [13].

Подання вищевказаних клопотань, як правило, зумовлене ситуацією, через яку у слідчого, прокурора виник обов'язок негайно повернути майно особі, у якої його було вилучено (наприклад, у зв'язку з прийнятими рішеннями про відмову у накладенні арешту на майно), проте усі необхідні процесуальні дії у кримінальному провадженні, пов'язані із доступом до тимчасово вилученого майна, не проведені (наприклад, не відібрано зразки для експертного дослідження чи не оглянуто речовий доказ).

Окремої уваги заслуговують поширені ситуації, за яких слідчий, прокурор звертаються до суду з клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна з пропущенням передбаченого ч. 5 ст. 171 КПК України строку.

Так, наприклад, 15 серпня 2018 року слідчому судді Красилівського районного суду Хмельницької області надійшло клопотання слідчого про накладення арешту на майно, вилученого 11 серпня 2018 року в ході обшуку за місцем проживання О., а саме: дві бензопили марки «Riber Pro MZ59YS» та «STIHL MS 180», за допомогою яких він здійснював порубку лісу, заявлене у кримінальному провадженні за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України.

Ухвалою слідчого судді Красилівського районного суду Хмельницької області від 16 серпня 2018 року відмовлено у задоволенні клопотання у зв'язку з пропущенням строків звернення до суду, передбачених ч. 5 ст. 171 КПК України [14].

Зауважимо, що у кожному випадку пропущення передбачених ст. 171 КПК України строків звернення до суду з клопотанням про накладення арешту на тимчасово вилучене майно прокурор повинен вирішувати питання про наявність підстав для поновлення цих процесуальних строків. Так, згідно з ч. 1 ст. 117 КПК України пропущений із поважних причин строк повинен бути поновлений за клопотанням заінтересованої особи ухвалою слідчого судді, суду. У свою чергу, слідчий суддя, визнавши причини пропуску строку звернення до суду з відповідним клопотанням поважними (наприклад, у зв'язку із прийняттям у кри-

мінальному провадженні рішення про зміну підслідності або територіальною віддаленістю суду), поновлює їх своєю ухвалою та розглядає клопотання про арешт майна по суті [15, с. 119].

Висновки

Отже, здійснюючи процесуальне керівництво досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень проти довкілля, прокурор, залежно від конкретної слідчої ситуації з урахуванням криміналістичної методики, організовує та визначає порядок проведення огляду місця події, надає з цього приводу вказівки слідчому та доручення оперативному підрозділу, контролює хід та дотримання вимог закону при його проведенні, а також забезпечує своєчасність накладення слідчим суддею арешту на тимчасово вилучене майно.

Література

1. Салтевский М.В. Криминалистическая фотография, кинематография и видеозапись в правоохранительной деятельности: учебное пособие; под ред. М.В. Салтевского. – К.: Укр. акад. внутрен. дел, 1993. – 203 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: науково-практичний посібник; за ред. Н.І. Клименко. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 216 с.
4. Криміналістика: підручник; за ред. В. Ю. Шепітька. – К.: Ін Юре, 2003. – 684 с.
5. Інструкція про порядок призначення і проведення судових експертиз: наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
6. Быховский И.Е. Осмотр места происшествия / И.Е. Быховский. – М.: ВНИИПП, 1973. – 97 с.
7. Яремчук В.О. Проблеми залучення спеціалістів до проведення огляду місця події (організація і тактика) / В.О. Яремчук // Теорія і практика правознавства. – 2015. – № 2 (8). – С. 1-12.

8. Нарожна О.В. Проблемні питання використання спеціальних знань під час розслідування незаконного видобування корисних копалин / О.В. Нарожна // Правова держава. – 2016. – № 22. – С. 127-131.

9. Толочко Я.М. Прокурорський нагляд за додержанням законів при розслідуванні злочинів проти довкілля: дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Толочко Я.М.; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2007. – 206 с.

10. Смоков С., Лісніченко Д. Тимчасове вилучення та арешт майна: доказ чи захід забезпечення кримінального провадження / Смоков С., Лісніченко Д. // Право України. – 2015. – № 5. – С. 163-169.

11. Мірошніченко Ю. Арешт слідів кримінального правопорушення або всіх предметів, на яких вони збереглися, можна сприймати лише як курйоз / Ю. Мірошніченко // Закон і бізнес. – 2013. – № 9 (1099) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/14714-aresht_slidiv_zlochynu_mozhna_spriyati_lishe_yak_kuryoz_-_s.html.

12. Галаган В.І., Моргун Н.С. Дотримання засади недоторканності права власності щодо об'єктів, тимчасово вилучених під час обшуку або огляду / В.І. Галаган, Н.С. Моргун // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – № 29. – С. 162-166.

13. Ухвала Глибочького районного суду Чернівецької області від 23 червня 2018 року (справа № 715/1304/18) // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74889932>.

14. Ухвала слідчого судді Красилівського районного суду Хмельницької області від 16 серпня 2018 року (справа № 677/1098/18) // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75996258>.

15. Мала О.Р., Місюра Л.Ю. Накладення арешту на майно у кримінальному провадженні / О.Р. Мала, Л.Ю. Місюра // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2017. – № 1 – С. 114-121.

АНОТАЦІЯ

У науковій статті досліджено теоретичні та практичні аспекти діяльності прокурора на етапі проведення огляду місця події в ході досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля. Особливу увагу приділено особливостям участі спеціалістів у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії. Розкрито питання накладення арешту на вилучені в ході огляду місця події речі та предмети, які мають значення для кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, прокурор, кримінальне правопорушення проти довкілля, огляд місця події.

SUMMARY

Scientific article dwells on the theoretical and practical aspects of the activities of the prosecutor at the stage of conducting an inspection of the scene of the event during the pre-trial investigation of criminal offenses against the environment. Particular attention is paid to the peculiarities of the participation of specialists in conducting this investigative (search) action. The issue of arrest impose on the items seized during the inspection of the scene of the event and items that are relevant to the criminal proceedings are outlined.

Key words: criminal proceedings, pre-trial investigation, prosecutor, criminal offense against the environment, inspection of the scene of the event.

ACTIVITY OF THE PROSECUTOR WHILE INVESTIGATING THE SCENE OF THE EVENT IN THE PRELIMINARY INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT

The scientific article is devoted to the study of theoretical and practical aspects of the activity of the prosecutor at the stage of the investigation of the event scene during the pre-trial investigation of criminal offenses against the environment.

The topicality of the chosen topic is driven by the currency of cases of untimely, incomplete and poor-quality inspection of the scene of the event, as well as violation of the sampling procedure to carry out the examination. In its turn, the passivity of procedural controllers in this specific category of criminal proceedings does not contribute to improving the quality of pre-trial investigation, since there occur frequent situations in which pre-trial investigation interests require personal involvement or direct examination of the scene by the prosecutor.

The article outlines the peculiarities of the organization of the prosecutor's inspection of the scene of the event as the primary investigative (search) action in criminal proceedings in the field of the environment; topical issues of attracting the witnesses, specialists of the rel-

evant profile and other persons to participate in the inspection of the scene of event. It is emphasized that the visit of the prosecutor to the scene of the event will contribute to the rational organization of its inspection and to ensure compliance with the requirements of the law in conducting this investigative (search) action.

The author draws attention to the lack of normative and legal regulation of the involvement of specialists in participating in the inspection of the scene of the event and proposes to adopt a multiagency clause regulating both the procedure and terms of involvement of specialists and other issues of interaction of pre-trial investigation bodies with state authorities and local self-government bodies.

The peculiarities and topical issues of arrest impose on items seized during the inspection of the scene of the event and items that are important for criminal proceedings are outlined.

It was concluded that the prosecutor, carrying out the procedural guidance of the pre-trial investigation of criminal offenses against the environment, organizes and determines the procedure for conducting an inspection of the scene of the event, controls the course and compliance with the requirements of the law during its conduct, as well as ensures timely imposition by the investigating judge of the arrest on temporarily seized property.